HÖGSTA DOMSTOLENS
DOM

meddelad i Stockholm den 17 juli 2025

Mål nr
B 7185-24

PARTER

Klagande

A.A.

Ombud och offentlig försvarare: Advokat J.N.

Motparter

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. Sekretess NN4

Företrädd av åklagaren

SAKEN

Våldtäkt

Besöksadress
Riddarhustorget 8

Telefon
08-561 666 00

Öppettider
måndag–fredag
08:45–12:00
13:15–15:00

Postadress
Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

E-post
hogsta.domstolen@dom.se

Webbplats
www.hogstadomstolen.se

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Övre Norrlands dom 2024-08-29 i mål B 1367-23

_____

DOMSLUT

Hovrättens dom ändras på så sätt att Högsta domstolen

- dömer A.A. för våldtäkt, mindre grovt brott, enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken,
- bestämmer påföljden till fängelse i ett år och sex månader och
- förpliktar A.A. att betala skadestånd till Sekretess NN4 med 160 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 26 mars 2023.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnande.

Sekretessbestämmelsen i 35 kap. 12 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska fortsätta att vara tillämplig på uppgifterna om Sekretess NN4:s identitet i partsbilagan till denna dom.

J.N. ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av A.A. i Högsta domstolen med 21 213 kr. Av beloppet avser 16 970 kr arbete och 4 243 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

A.A. har yrkat att Högsta domstolen ska rubricera gärningen som våldtäkt, mindre grovt brott, och mildra påföljden. Han har vidare yrkat att Högsta domstolen ska sätta ned skyldigheten att betala skadestånd till målsäganden.

Dok.Id 327128

Riksåklagaren och målsäganden har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. A.A. och målsäganden var vänner. På kvällen den 25 mars 2023 umgicks de tillsammans med tre andra vänner. Kvällen avslutades hemma hos en av vännerna där alla fem sov över i samma säng. Alla hade kläder på sig. A.A. och målsäganden hade varken tidigare eller under kvällen flörtat med varandra, pratat om sex eller haft en romantisk relation.

2. A.A. åtalades för våldtäkt med följande gärningspåstående.

> A.A. har genomfört en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt. Den sexuella handlingen har bestått i att A.A. har vidrört och penetrerat målsägandens vagina med sina fingrar samt fört målsägandens hand mot sin penis. Han har otillbörligen utnyttjat att hon befann sig i en särskilt utsatt situation då hon sov vid gärningen. Det hände under natten mellan den 25 mars 2023 och den 26 mars 2023 […].
>
> A.A. begick gärningen med uppsåt.

3. I andra hand yrkade åklagaren ansvar för oaktsam våldtäkt.

4. Målsäganden yrkade att A.A. skulle betala skadestånd med, i första hand, 200 000 kr för kränkning och 15 000 kr för sveda och värk och i andra hand med 150 000 kr för kränkning och 10 000 kr för sveda och värk

5. A.A. förnekade brott och bestred skadeståndsskyldighet.

Dok.Id 327128

6. Tingsrätten ansåg att målsägandens uppgifter i allt väsentligt kunde läggas till grund för bedömningen i målet och fann det utrett att A.A. utfört de handlingar som anges i gärningsbeskrivningen mot målsäganden och att detta orsakat henne smärta. Tingsrätten menade dock att det inte var utrett att hon sov när han penetrerade hennes vagina. Det stod enligt tingsrätten dock klart att målsäganden inte hade deltagit frivilligt i den sexuella handlingen och att A.A. hade likgiltighetsuppsåt till den omständigheten.

7. Tingsrätten dömde A.A. för våldtäkt, mindre grovt brott. Vid påföljdsbestämningen beaktade tingsrätten hans ungdom och bestämde påföljden till skyddstillsyn med samhällstjänst i kombination med en föreskrift om att genomgå den programverksamhet som frivården bedömer lämplig. Han förpliktades att betala skadestånd till målsäganden med 160 000 kr jämte ränta, varav 150 000 kr för kränkning och 10 000 kr för sveda och värk.

8. Hovrätten har ändrat tingsrättens dom och dömt A.A. för våldtäkt av normalgraden samt bestämt påföljden till fängelse i tre år och skadeståndsbeloppet till 215 000 kr, varav 200 000 kr för kränkning och 15 000 kr för sveda och värk. Hovrätten har i allt väsentligt delat tingsrättens bedömning av bevisningen. Hovrätten har dock funnit det utrett att målsäganden sov vid gärningen.

Målet i Högsta domstolen

9. Målet rör frågan om ansvar för våldtäkt och särskilt om gärningen ska bedömas som våldtäkt av normalgraden eller som våldtäkt, mindre grovt brott.

10. A.A. har i Högsta domstolen accepterat hovrättens bedömning att han har vidrört och penetrerat målsägandens vagina med sina fingrar och fört hennes hand mot sin penis samt att han hade likgiltighetsuppsåt i

Dok.Id 327128

förhållande till att hon inte deltog frivilligt. Han har dock vidhållit att målsäganden inte sov när handlingarna utfördes och att gärningen inte orsakat målsäganden någon särskild smärta eller ömhet, i vart fall ingen ihållande smärta.

Den rättsliga regleringen

Allmänt om våldtäkt

11. För våldtäkt döms enligt 6 kap. 1 § första stycket brottsbalken den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett vaginalt, analt eller oralt samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag. Ett exempel på något som regelmässigt är att betrakta som en sexuell handling som i kränknings-hänseende är jämförlig med samlag är att föra in fingrar i en kvinnas underliv (jfr bl.a. NJA 2008 s. 482 I och NJA 2013 s. 548 p. 9 och 11).

12. Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivillighet har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt. I 6 kap. 1 § första stycket anges i tre punkter situationer då en person aldrig kan anses delta frivilligt. Så är fallet om gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att personen på grund av medvetslöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation (andra punkten).

Särskilt om våldtäkt, mindre grovt brott

13. Straffet för våldtäkt av normalgraden är fängelse i lägst tre år och högst sex år. Om brottet är mindre grovt, döms enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Dok.Id 327128

14. Bestämmelsen om mindre grovt brott är avsedd att tillämpas restriktivt och träffa situationer där omständigheterna klart avviker från vad som normalt är fallet vid denna brottstyp. Vid bedömningen ska hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. (Se prop. 2004/05:45 s. 53 och 138.)

15. I rättsfallet NJA 2008 s. 482 I bedömdes det som ett mindre grovt brott när den tilltalade hade fört in sina fingrar i underlivet på en sovande kvinna. Vid bedömningen beaktades särskilt att händelseförloppet varit kortvarigt, att den tilltalade avbrutit sitt handlande så snart målsäganden vaknat och klargjort att hon inte var intresserad av sexuellt umgänge samt att våld eller hot om våld inte förekommit. Det beaktades också att gärningen inte haft några förödmjukande eller förnedrande inslag utöver den kränkning som övergreppet i sig inneburit.

16. I förarbetena till 2018 års reform av 6 kap. brottsbalken angavs att bestämmelsen om mindre grovt brott kan komma att aktualiseras i fler fall än tidigare eftersom vissa gärningar, som tidigare bedömts som sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning och grovt sådant brott eller som sexuellt ofredande, nu skulle omfattas av bestämmelsen om våldtäkt. Avsikten var dock att tillämpningen av den mindre stränga straffskalan alltjämt skulle vara restriktiv. (Se prop. 2017/18:177 s. 83 f.)

17. Minimistraffet för våldtäkt höjdes den 1 augusti 2022 från två till tre års fängelse. Samtidigt höjdes minimistraffet för det mindre grova brottet från fängelseminimum till fängelse i lägst sex månader. Ändringarna var inte avsedda att påverka gränsdragningen mellan brottets olika svårhetsgrader. (Se prop. 2021/22:231 s. 84 f.)

18. Mot denna bakgrund bör de uttalanden som Högsta domstolen gjorde i rättsfallet NJA 2008 s. 482 I när det gäller gränsdragningen mellan våldtäkt av normalgraden och våldtäkt, mindre grovt brott, fortfarande

Dok.Id 327128

anses vara vägledande. Den skärpta syn på sexualbrott som lagstiftaren under senare år gett uttryck för får i stället genomslag bl.a. i och med den höjda straffskalan för den mindre grova graden av våldtäkt.

19. I förarbetena anges att eftersom den mindre grova graden av våldtäkt är avsedd att tillämpas i undantagsfall utgår straffvärdebedömningen normalt inte från minimistraffet, utan i praktiken torde i stället bedömningen göras så att domstolen tar ställning till i vilken utsträckning straffvärdet understiger minimistraffet för våldtäkt (se a. prop. s. 50).

Omständigheter som bör beaktas vid gränsdragningen

20. Skyddsintresset för bestämmelsen om våldtäkt är den enskildes sexuella integritet. Bedömningen av om en våldtäkt är mindre grov bör därför i första hand utgå från vilken grad av kränkning som gärningen inneburit av brottsoffrets sexuella integritet. Hänsyn ska tas till samtliga omständigheter vid brottet.

21. Omständigheter som bör beaktas är bl.a. den sexuella handlingens varaktighet, om handlingen varit förenad med smärta, sår eller annan kroppsskada, om det förekommit våld eller hot eller om det i övrigt förekommit förödmjukande eller förnedrande inslag. Vid bedömningen bör också beaktas om gärningen innefattat flera sexuella inslag, vilken relation den tilltalade och målsäganden haft samt hur den tilltalade förhållit sig till att målsäganden klargjort att sexuellt umgänge inte är önskvärt. (Jfr prop. 2012/13:111 s. 111 f. och bl.a. NJA 2008 s. 482 I.)

Bedömningen i detta fall

Skuld

22. A.A. har numera erkänt att han vidrört och penetrerat målsägandens vagina med sina fingrar och fört hennes hand mot sin penis samt att han

Dok.Id 327128

hade likgiltighetsuppsåt i förhållande till att hon inte deltog frivilligt. Erkännandet vinner stöd av vad målsäganden har uppgett.

23. Detta innebär att A.A. har utsatt målsäganden, som alltså inte deltog frivilligt, för en sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag. Han har därigenom gjort sig skyldig till våldtäkt. För den bedömningen saknar det betydelse om målsäganden sov eller inte.

Rubricering

24. När det gäller frågan om gärningen bör rubriceras som våldtäkt av normalgraden eller som mindre grovt brott beaktar Högsta domstolen följande. Det har inte förekommit våld eller hot och inte heller några förödmjukande eller förnedrande inslag utöver de sexuella handlingarna i sig. Händelseförloppet har varit kortvarigt och A.A. har avbrutit penetrationen så fort målsäganden gav uttryck för att den var oönskad. Målsäganden har förorsakats viss smärta, men vad som framkommit genom hennes berättelse i denna del föranleder inte att gärningen kan anses utgöra våldtäkt av normalgraden.

25. Gärningen ska därför bedömas som våldtäkt, mindre grovt brott.

Påföljd

26. Straffvärdet får anses motsvara fängelse i ett år och sex månader. Med hänsyn till straffvärdet ska A.A.s ungdom inte beaktas vid straffmätningen (se 29 kap. 7 § tredje stycket 3 brottsbalken). Skäl att välja annan påföljd än fängelse finns inte.

27. A.A. ska alltså dömas till fängelse i ett år och sex månader.

Dok.Id 327128

Skadestånd

28. A.A. har i Högsta domstolen medgett att betala skadestånd till målsäganden med det belopp som tingsrätten dömt ut, nämligen 160 000 kr varav 150 000 kr för kränkning och 10 000 kr för sveda och värk. Mot bakgrund av bedömningen av gärningen finns det inte skäl att bestämma skadeståndet till ett högre belopp.

_____

I avgörandet har deltagit justitieråden Stefan Johansson, Dag Mattsson (skiljaktig), Jonas Malmberg, Anders Perklev och Katrin Hollunger Wågnert (referent).
Föredragande har varit justitiesekreteraren Per Möller.

Dok.Id 327128

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Dag Mattsson, som är skiljaktig i fråga om straffmätning och påföljdsval, fastställer tingsrättens domslut enligt följande.

A.A. var 19 år och gick sista året på gymnasiet. Han och målsäganden var kamrater. Efter att ha umgåtts alla under kvällen, det var en lördag, lade de sig tillsammans med tre andra vänner gemensamt i en säng för att sova över till nästa dag. Under natten låg han närmast målsäganden. Övergreppet kan inte ha pågått många sekunder och han slutade när hon protesterade. Det förekom inga förödmjukande inslag i övrigt. Det är inte utrett att övergreppet ledde till någon värre och ihållande smärta. A.A., som inte annars är straffad, har nu gått ut skolan och fått arbete i en livsmedelsaffär.

Allmänt sett har ett brott av detta slag ett straffvärde på omkring ett års fängelse.

Begränsningen av den s.k. ungdomsrabatten i 29 kap. 7 § brottsbalken innebär att, ifall gärningsmannen är mellan 18–20 år och brottets straffvärde är fängelse i ett år eller mer, åldern inte ska beaktas särskilt vid straffmätningen. Även om den unga åldern alltså inte längre ska beaktas särskilt – och därmed inte tillmätas samma tyngd som förr – ska den likväl beaktas. Om brottet är sådant att man inte kan bortse från gärningsmannens unga ålder i sammanhanget, ska hänsyn fortfarande tas till åldern vid straffmätningen inom ramen för bedömningen av straffvärdet i det konkreta fallet.

Bestämmelsen i 29 kap. 7 § enligt vilken en viss utpekad omständighet – ung ålder – ska beaktas ”särskilt” förutsätter lagstiftningsmässigt att det redan följer av lagen att den omständigheten – åldern – över huvud taget ska beaktas, bestämmelsen betonar bara att den omständigheten ska väga

Dok.Id 327128

tungt. En straffvärdebedömning utgår i grunden från en skuldsyn på gärningsmannens handlande, där den som är ung inte alltid kan klandras lika mycket som den som är äldre. Av lagförarbetena framgår också att det som man var ute efter vid slopandet av ungdomsrabatten för lagöverträdare i gruppen 18–20 år, det var just den då rådande praktiska tillämpningen av 29 kap. 7 § med en generell och rutinartad avräkning på straffet endast på grund av åldern, inte det förhållandet att åldern i och för sig kan påverka straffvärdet av ett visst brott och straffmätningen (jfr i fråga om tillämpningen av 29 kap. 3 §, prop. 2021/22:17 s. 36 f.). Bedömningen av betydelsen av gärningsmannens ålder för straffvärdet enligt 29 kap. 1 § ska inte göras schabloniserat utan nyanserat utifrån omständigheterna i det föreliggande enskilda fallet, och så att oförklarbara tröskeleffekter undviks.

Enligt den grundläggande bestämmelsen i 30 kap. 4 § ska vid valet av påföljd särskilt avseende fästas vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse.

Brottsbalken bygger sedan länge på det principiella synsättet att ett fängelsestraff ska dömas ut i sista hand, det gäller inte minst för ungdomar. Någon allmänt tillämplig regel i 30 kap. 5 § om särbehandling för den som är mellan 18–20 år finns inte mer och det behöver inte föreligga särskilda skäl för att döma den unge till fängelse. Men ett fängelsestraff ska ändå enligt 30 kap. 4 § så långt som möjligt undvikas för den som är så ung. En konsekvens av påföljdssystemet är att det numera, efter den aktuella lagändringen, i praktiken kan finnas ett något större utrymme än tidigare att även vid förhållandevis allvarlig brottslighet döma en ung myndig lagöverträdare till skyddstillsyn förenad med ett kort fängelsestraff enligt 28 kap. 3 § (jfr a. prop. s. 45 f. och ”28:3-fängelse” NJA 2015 s. 1024) eller med samhällstjänst om rätten i ett enskilt fall skulle bedöma detta som en tillräcklig reaktion i påföljdshänseende.

Dok.Id 327128

Som framgår av det föregående menar jag att straffvärdet för brottet som utgångspunkt är runt ett års fängelse. Mot bakgrund av det anförda finns det, med beaktande av A.A.s unga ålder vid gärningen, inte tillräcklig anledning att avvika från den påföljd som tingsrätten har kommit fram till efter rättegången där. I enlighet med tingsrättens dom ska A.A. dömas till skyddstillsyn tillsammans med angivna föreskrifter och samhällstjänst.

_____

Dok.Id 327128